

Opgave 2 ‘Amerika’ als utopisch ideaal

‘Amerika’ wordt en is ook in het verleden vaak gezien als het land van de toekomst. Zeker in de 17e eeuw toen honderden groepen kolonisten er naartoe trokken. In het werelddeel ‘Amerika’ zou het eindrijk van welvaart en vrede gevestigd worden en daar wilden ze graag deel van uitmaken.

Volgens de filosoof Richard Rorty (1928-2007) is het ideaal van ‘Amerika’ onder druk komen te staan mede door toedoen van de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten in Vietnam in de 20e eeuw en in Irak in de 21e eeuw. Veel westerse intellectuelen zijn pessimistisch geworden over de idealen van vrijheid en democratie zoals ze ooit in de ‘Onafhankelijkheidsverklaring’ van 1776 zijn beschreven door de stichters van de Verenigde Staten.

Rorty knoopt echter liever aan bij de filosoof John Dewey (1859-1952), die nog volop kon geloven in de toekomst van de mensheid en de bestemming van zijn land. De Verenigde Staten werden door Dewey beschouwd als een kans, namelijk om de geschiedenis van de mensheid een nieuwe wending te geven. In plaats van te geloven in een ideaal dat pas in het hiernamaals zou worden gerealiseerd, hoopte Dewey op een democratisch en klasseloos ‘Amerika’ in het heden.

In de opvattingen van Dewey is democratie synoniem met de realisering van menselijkheid.

Dat menselijke en democratische ‘Amerika’ komt er volgens Dewey echter niet door een vastliggend historisch proces van vooruitgang, maar doordat mensen steeds weer opnieuw samen problemen oplossen.

Uit bovenstaande inleiding blijkt dat Dewey kritisch staat tegenover twee toekomstverwachtingen: die van het Christendom en die van Karl Marx.

- 2p 7 Leg uit in welk opzicht Dewey kritiek levert op de christelijke toekomstverwachting en in welk opzicht hij kritiek levert op de toekomstverwachting van Karl Marx.

In Rorty’s essay ‘De voltooiing van Amerika’ wordt uitgelegd dat voor Dewey de termen ‘Amerika’ en ‘democratie’ trefwoorden zijn voor een nieuwe opvatting van het menszijn. Het is een opvatting waarin geen ruimte wordt geboden aan gehoorzaamheid aan een niet-menselijke autoriteit en waarin besluiten worden genomen enkel en alleen in een vrij proces waarin mensen tot overeenstemming komen.

In deze uitleg wordt duidelijk dat Dewey’s opvattingen lijken op de opvattingen van de aanhangers van de theorie van het maatschappelijk verdrag uit de 17e eeuw. Ook liggen aan zijn opvattingen uit de inleiding bij vraag 7 vooronderstellingen ten grondslag over maakbaarheid en de natuur van de mens.

- 4p 8 Leg uit in welk opzicht Dewey’s opvattingen uit de inleiding bij vraag 7 passen binnen de theorie van het maatschappelijk verdrag. Geef in je antwoord tevens aan van welke opvatting over de menselijke natuur Dewey uitgaat.

Net als Dewey gelooft ook zijn landgenoot Francis Fukuyama in de mogelijkheden van de Verenigde Staten om een belangrijke rol te spelen in de geschiedenis.

Fukuyama stelde zelfs na de val van de Berlijnse Muur in 1989 dat de ideeën over vrijheid en democratie het gewonnen hadden van de communistische ideeën over de samenleving. Hij sprak in dit verband over het 'Einde van de geschiedenis'.

Volgens zijn critici werd het denken van Fukuyama echter gestuurd door utopische motieven. Tegenover Fukuyama's utopisch gemotiveerde visie op de 'Amerikaanse' samenleving en de rol van de Verenigde Staten in de geschiedenis, benadrukken de critici de dystopische kanten van de samenleving en de rol van de Verenigde Staten in het heden en in het verleden.

- 4p **9** Noem een tweetal kenmerken van de Verenigde Staten, die je zowel utopisch als dystopisch kunt waarderen.

In hoeverre beschouw jij de Verenigde Staten als realisering van een utopie of als realisering van een dystopie? Betrek in je antwoord deze twee kenmerken.

Een scherp criticus van de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten is de Engelse filosoof John Gray. Terwijl in het verleden 'Amerika' zelf vaak werd gezien als een plaats waar utopieën konden worden gerealiseerd, hebben de Verenigde Staten dit utopisme in de moderne tijd gericht op de rest van de wereld.

Volgens Gray leven we in een tijd van 'utopistische' politiek, waarvan de voormalige president George Bush jr. het belangrijkste voorbeeld was. Bush geloofde dat democratie actief en desnoods met geweld verspreid kon en moest worden op weg naar een nieuwe wereldorde.

In Gray's boek 'Zwarte mis' uit 2007 wordt de politiek van Bush om in te grijpen in Irak en Afghanistan ernstig bekritiseerd. Gray vindt de ideeën van Bush om de wereld te hervormen volgens Amerikaans model een gevaarlijk mengsel van religieuze ideeën over de eindtijd (Apocalyps) en door de Verlichting geïnspireerde utopieën.

Eén van de ethische theorieën die ontstond in de tijd van de Verlichting was de theorie van de morele plicht.

- 4p **10** Is het volgens jou een morele plicht van een land om idealen van vrijheid en democratie op te leggen aan een ander land?

Geef een argument vóór en een argument tégen dit standpunt en geef daarbij aan door welke ethische theorieën deze argumenten ondersteund kunnen worden.

In de opvattingen van Dewey en Fukuyama speelt het principe 'hoop' een belangrijke rol. Dat begrip is volgens een andere filosoof, Ernst Bloch, de essentie van dat nadenken over de toekomst. Volgens hem is de mensheid vanaf de vroegste tijd bezig geweest met het nadenken over de toekomst. Het 'principe hoop' vindt hij terug in tal van sprookjes, legenden, mythen en volksverhalen. Maar ook vindt hij voorbeelden terug in muziek, schilderkunst en religies. Wat teksten betreft vond Bloch voorbeelden van utopische elementen in de Grieks-filosofische en joods-christelijke traditie. Hij wijst daarbij op 'De Staat' van Plato en op de Bijbel.

- 4p **11** Noem uit zowel 'De Staat' van Plato als uit de Bijbel een voorbeeld van een utopische gedachte.
Leg in beide gevallen uit in welk opzicht er sprake is van een utopische gedachte.

Om vast te stellen of er sprake is van een utopie, worden doorgaans drie criteria genoemd: er moet in de geschetste wereld sprake zijn van een opvatting over de natuur van de mens, het geluk van de mens en maakbaarheid.

- 3p **12** Beargumenteer of er in 'De Staat' van Plato en of er in de Bijbel sprake is van maakbaarheid.
Neem vervolgens een beargumenteerd standpunt in over de vraag of er in beide gevallen dan toch gesproken kan worden van een utopie.

In twee andere utopische geschriften, die kort na de Tweede Wereldoorlog verschenen, speelt de taal een grote rol.

In 'Ik Bubanik' van de Nederlandse schrijver Harry Mulisch heeft de hoofdpersoon Bubanik een methode voor de mensheid bedacht om gelukkig te worden. Hij richt zich daarbij op de opvoedkunde en de rol van de taal daarin. In de roman van George Orwell '1984' wordt ook veel aandacht besteed aan de rol van de taal bij de vorming van een 'ideale gemeenschap'.
Als we de twee boeken met elkaar vergelijken over de rol van de taal dan zijn er overeenkomsten en verschillen.

- 3p **13** Geef één overeenkomst en twee verschillen over rol van de taal in 'Ik Bubanik' van Mulisch en de rol van de taal in '1984' van Orwell.

Het ontwerpen van en het geloven in een ideale samenleving lijkt de mens in het bloed te zitten, zoals bleek uit 'Amerika' als utopisch ideaal en verhalen als 'Utopia' en 'Ik Bublik'. In perfecte samenlevingen leven mensen vreedzaam samen, lossen ze samen problemen op, bannen ze onrecht uit en zijn mensen allemaal gelijkwaardig. Zo was John Dewey hoopvol gestemd over de mogelijkheden om deze idealen in Amerika in praktijk te brengen. Toch is het de vraag of mensen wel kunnen leven zonder tegenstellingen, strijd en onzekerheid.

Is de menselijke natuur wel zodanig dat we ons thuis voelen in een geordende en risicoloze samenleving?

Volgens de Oostenrijke psychiater Sigmund Freud (1856-1939) is dat niet zo en zitten er diep in ons driften als haat, agressie en vernietiging, die dan ook voortdurend aan de oppervlakte komen. We kunnen daarbij denken aan oorlogen of misdadig gedrag, zoals het gebruik van geweld door voetbalsupporters. Eigenlijk geeft Freud een beschrijving van de natuurtoestand, waar mensen elkaar naar het leven staan. Door over te gaan op een geordende samenleving via het sluiten van een maatschappelijk verdrag, lijkt het wel of de mens zijn agressieve en vernietigende neigingen heeft moeten inleveren. Maar wel voor de hoge prijs van een groot 'onbehagen': hij is niet meer zichzelf omdat hij zijn oernatuur niet meer mag uitleven zonder gestraft te worden.

In zekere zin kun je de sombere opvattingen van Freud over de natuur van de mens plaatsen tegenover de hoopvolle en utopische opvattingen over de menselijke natuur van John Dewey.

3p **14** Neem een beargumenteerd standpunt in over de vraag of utopieën wel passen bij de menselijke natuur.

Geef daarbij aan wat jouw opvatting is over de menselijke natuur en in hoeverre die aansluit bij de opvattingen van Freud en in hoeverre die aansluit bij die van Dewey over de menselijke natuur.